NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 Cor. IV: 13.

CHRISTUS EN ZIJNE BELOFTE, DE WARE BAND VAN EENHEID DER CHRISTELIJKE KERK.

Reeds meermalen gewaagden wij van de pogingen door eenige ijverige Catholieken vooral in Frankrijk aangewend, om hunne godsdienst weder op te rigten uit het deerlijk verval, waartoe dezelve aldaar geraakt is; en om ter bestrijding van dat heerschend ongeloof, hetwelk met het Catholicismus ook het geheele Christendom verachtelijk verwerpt, van die werken gebruik te maken, waarin Protestanten in verschillende landen de eer en het gezag der openbaring hebben gehandhaafd. Wij mogen ons als Christenen verheugen wegens deze strekking, die zoo gunstig tegen eene alleen afbrekende en der waarheid vijandige Neologie afsteekt; doch wij bedroeven ons tevens, wanneer wij opmerken hoe bij deze verdedigers van het Catholicismus, terwijl zij de Protestantsche bronnen onderzoeken en van de verdediging der geopenbaarde waarheid, die zij aldaar aantreffen, gebruik maken, des niet te min de grievendste vooroordeelen blijven bestaan tegen de hervorming, en de door haar, onder de leiding Gods, weder aan het licht gebragte waarheid. Een dier schrijvers die wij hier bedoelen, is de bekende ijverige De Genoude, wiens werk *la Raison du Christianisme* (het Christendom als redelijk voorgesteld) veel opgang schijnt te maken. In hetzelve doet hij eerst de protestantsche schrijvers ter handhaving der door alle christenen, in tegenoverstelling van het ongeloof, aangenomene waarheden optreden, en klimt dan vervolgens op tot Bossuet en Arnauld, ten einde, gelijk vroeger door de eerst aangehaalde schrijvers het ongeloof wierd aangevallen, door deze laatsten, zoo hij meent, het protestantsch geloof te verpletteren. Zoo wij wel onderrigt zijn, zal eene vertaling van dit werk in het Nederduitsch het licht zien, en tracht men onze landgenooten tot de inteekening op hetzelve te overreden, door eene aanprijzing, waarbij men van de onderstelling uitgaat, dat sommigen onzer beroemdste mannen in het hart catholiek waren, en tevens beweert, dat er aan geen bloei van eenige kunst of wetenschap buiten den schoot der Roomsch Catholieke Kerk te denken is. Hoewel voor hen die Christus in geest en waarheid wenschen te dienen, deze laatste opoffering niet groot zoude zijn, en zij, wetende dat alle deze heerlijkheid slechts voor een tijd, en hun deel in de eeuwigheid is, gaarne aan Rome hare prachtige praalgebouwen en wegslepende schilderijen zouden overlaten, zoo moet de waarheid ook in deze meer ondergeschikte punten gehandhaafd worden.

Immers ligt er overal voor jonge lieden in hunne eerste geestdrift voor kunsten en letteren veel gevaarlijks in de voorstelling van dat geheel, in een dichterlijk kleed gehuld, en waaraan geen prikkel tot ontgloeijing der verbeelding ontbreekt. Offschoon dan ook bij de kennis der waarheid die hier te lande nog gevonden wordt, en bij de meerdere bedaardheid van den Nederlandschen landaard, dit gevaar minder dreigend schijnt, zoo vermeenden wij toch in het hierboven vermelde eenen genoegzamen wenk te vinden, om in tegenoverstelling van die vereeniging die uit de menschen is, te wijzen op de éénheid die van God afdaalt, maar die in Hem ook onverbrekelijk is.

Wij leven in eenen tijd, waarin veel openbaar wordt en in het leven verschijnt, wat vroeger tot de kamers der geleerden, of de strijdschriften der partijen behoorde. Men zoekt alles onder de menschen te brengen, en te doen gelden, wat reeds zooveel malen met grond werd tegengesproken; en hetgeen voorheen strekte om in de stilheid der bespiegeling overwogen te worden, is nu een voedsel voor de hartstogten. Naauwelijks begonnen ook hier te lande meer en meer die worstelingen zich te open-

baren, waardoor het ware Protestantismus zich van de valsche leer die opgedrongen wordt, tracht af te zonderen, of niet alleen de Catholieken beroepen zich op hunne voorgewende eenheid in tegenoverstelling dezer verdeeldheden, maar zelfs onder de vrienden der waarheid ontstaat de vreeze dat hierdoor het werk Gods afbreuk zoude lijden. Als Petrus, ziet men op den wind en de golven die zich verheffen, maar niet op de hand des Heeren die reeds is uitgestrekt. Waar de eenheid alleen zijn kan, daar bestaat zij, en het woord van Jezus, dat niemand zijne schapen uit zijne hand zal rukken, is ons genoeg. Hij zal ons niet begeven noch verlaten. Laten onze zielen niet ontrust worden. Het anker van de Kerk van Christus ligt vast in den hemel, niet op aarde. Waar de Heere het leven zendt, daar zullen ja, de verschillende bijzonderheden uit de gedachten der menschen openbaar worden; en waar men zich aan menschelijk gezag onderwerpt, waar het Woord Gods zijne kracht verliest, daar is het niet moeilijk eene eenheid, eene rust te vinden; maar het is eene ruste des doods.

De Heere heeft aan zijne kerk geene vaste tabernakelen beloofd tot dat hij wederkomen zal, maar wel dien Geest, die de Trooster wil zijn tot op dien dag. Hij heeft gezegd dat verdeeldheid, en geen vrede, het gevolg van zijne komst zoude zijn, en wanneer wij de profetie der toekomst die hij heeft nagelaten, lezen, vinden wij daarin strijd en oordeelen, tot op het oogenblik waarin (Openb. XIX) de eere en heerlijkheid den Heere onzen God gegeven wordt.

Wij ontrusten ons dus geenszins over de bewegingen in de gemoederen der menschen, wanneer zij de vrucht zijn van de erkenning van eenen staat van zonde en een uitzien op verlossing, al zijn er dan ook nog omwindselen, die later wegvallen, en tegen welke wij vermeenen te moeten waarschuwen.

Wij weten dat de Satan het werk Gods niet onaangetast laat, en dat overal waar zich het leven openbaart dat uit God is, zijn invloed merkbaar wordt. Deze ondervinding is niet nieuw; de tijden der hervorming zoowel als van iedere opwekking toonen ons die mengeling van licht en duisternis, die de oogen van diegenen verblindt, die niet door het waarachtige licht beschenen zijn. Ja, ook van de hervorming laat zich dit zeggen: *Mijne kracht wordt in zwakheid volbragt.* De eenheid die uit God is, blinkt in dat waarachtig Evangelie, dat door dezelve weder uit de ware en eenige bron wierd ontwikkeld. *Christus onze geregtigheid!* dat was het woord der vereeniging, dat overal gehoord wierd, en dat zoo wel in de bloeijende gemeenten van Duitschland, Frankrijk en de Nederlanden, als door de stervende lippen der martelaars op de Auto-da-Fés van Sevilla en Valladolid verkondigd werd.

Deze kracht werd volbragt in de zwakheid der hervormers met al hunne persoonlijke verkeerdheden en verdeeldheden. Ook zij toch konden niet anders zeggen dan de Apostelen: *wij dragen dezen schat in aarden vaten.* Zij werd volbragt in het midden van de verkeerdheden en de buitensporigheden van diegenen, die alleen uit hoofde van den heerschenden geest des tijds zich aan de hervorming aansloten, zonder de kracht Gods aan hunne zielen te hebben ondervonden. Wij kunnen het wel dulden dat men nu dit slijk der hervorming zoekt op te gaderen, en ons voor te werpen, als ware daardoor dit werk van God in het harte aangetast. Neen, de lichtstraal die door het duistere vertrek schittert, blijft onbezoedeld in zijnen glans; en de weder aan het licht gebragte waarheid, dat het werk der zaligheid van den gevallenen mensch, van het begin tot het einde, het werk van dien God is, die als Vader, Zoon en Geest zich geopenbaard heeft, wordt door geene tegenstrijdigheid in de schriften van dezen of genen hervormer, met moeite uitgevorscht, van zijne kracht beroofd. Zij toch, de werktuigen die God gebruikte, waren niet onfeilbaar, maar wel de waarheid die zij verkondigden.

De eenheid die alleen wenschelijk is, is degene die zich in verscheidenheid uit, niet degene, die uit napraten of gelijkheid van uiterlijken schijn bestaat. In een leger kunnen alle de uniformen naar hetzelfde model vervaardigd zijn, zonder dat er eenig denkbeeld van eenheid in hetzelve bestaat. Hier hebben wij vasteren grond dan bij eene menschelijke hierarchie; wij hebben de vaste belofte in het hoogepriesterlijk gebed van Christus vervat, hetwelk niet wankelen zal (1). En wie heeft het dan ook niet ondervonden, als het broederlijk gevoel bij de ontmoeting van den vroeger nooit gezienen broeder getuigt: Ook deze is in Sion geboren? Dit is de betrekking uit God, die door geene menschen kan nagebootst worden, hoewel zij nimmer zullen ophouden daarnaar te trachten.

Geene broederverschillen, geene zonden van onzen kant, kunnen die eenheid vernietigen die uit God is, en schoon hij eene poos moge toelaten dat dezelve verbroken schijne, hij brengt die ook weder aan het harte op zijnen tijd. Van daar dan ook, dat wij met gerustheid de toekomst te gemoet gaan, want wij weten wie aan het roer is. Wij hebben ons, zoo wij vertrouwen, met opregtheid verklaard voor de Gereformeerde belijdenis, doch wij staan op den wachttoren waar wij gesteld zijn geworden, om uit te zien wat de Heere werkt, en wat hij ook in andere gewesten, wat hij ook in Geschiedenis en wetenschap wil te weeg brengen, op dat zijn naam verheerlijkt worde. Dit wenschen wij onzen landgenooten mede te deelen. Wij sluiten de pogingen niet uit van diegenen, die uit een meer bepaald standpunt, tegen ontrouw in de kerk en afbreuk der waarheid waken. Iedere poging om waarheid te handhaven is in den geest onzer bemoeijingen. Elk geve wat hij van den Heere ontvangt, en niettegenstaande de besmetting van onze eigenheden, die zich aan alles vast hecht, zal de eenheid in Hem zijn.

Dus was dan ook ons verlangen, om tot de uitbreiding van het rijk van onzen God dienstbaar te mogen gemaakt worden. Waar echter de logen vooruit gezet wordt, mogen wij niet zwijgen. Het was geenszins onze bedoeling om eenen bepaalden strijd met de Catholieken aan te vangen, maar liever hen opmerkzaam te maken

---

(1) Joh. XVII.

op de kracht van dat woord Gods, hetwelk de Heere aan ons harte duidelijk wil maken, en dat geene overlevering aan zijne zijde noodig heeft. Liever hadden wij met Pascal de heerlijkheid Gods op de vervulling der profetien, of met Bernardus en Fénélon op den rijkdom zijner liefde gestaard dan eenen krijg met menschelijke redeneering gevoerd, daar toch God alleen de harten veranderen kan. Maar wanneer zij hunne schijnbare eenheid als het ware onderpand der erfenisse willen doen beschouwen, dan mogen ook wij onze stem verheffen om het onredelijke dier aanmatiging aan te toonen, dan mogen ook wij roemen, niet in de kracht van menschen maar in die van God.

Reeds meermalen hebben wij het verband tusschen het Catholicismus en Liberalismus aangetoond; en de juichtoonen die de Catholieken aanheffen, bij ieder steen die er valt van het gebouw der Engelsche Constitutie, dat, met alle de daarin ingeslopene gebreken, toch op wezenlijke beginselen gegrond is, en door de vijanden van orde en waarheid aangerand wordt, bevestigt dit genoegzaam. Voor degenen echter, die door de verwarde begrippen der Volks-souvereiniteit nog niet misleid, door de beloofde vrijheid en het algemeene stemregt nog niet medegesleept worden, staat een ander aanloksel gereed; het bewijs namelijk, dat alleen in de schaduw van het Catholicismus kunsten, wetenschappen en letteren kunnen bloeijen, en de voortgang van deze Godsdienst derhalve met den bloei van alle kunsten en het geluk van alle beoefenaars derzelve in een onmiddelijk verband staat. Aan het gezag van namen om dat stelsel te vestigen, ontbreekt het niet. Manzoni en Huig de Groot, Schlegel en Vondel, Stolberg en La Martine moeten zich daartoe de hand reiken, en zelfs uit hun verband getrokken uitdrukkingen van Bilderdijk worden gebruikt om hem gevoelens toe te schrijven, waaraan hij ten eenenmaal vreemd was. Ziedaar dus het paradijs op aarde: eene kerk die door haar *gezag*-alleen de onrust van ons geweten stilt, en onze zaligheid voor *hare* rekening neemt; eene onbepaalde vrijheid in het burgerlijke, eene onbeperkte verlustiging in den bloei der kunsten en wetenschappen, genot op aarde, en zekerheid van aanneming bij God.

Ziedaar dan de geheele wereld reeds ingenomen; en wat blijft er over voor dat verachte hoopje, dat nog op eene eenheid roemt die niet gezien wordt? Hier blijft de minachting over van de wereld, de smaad van dweeperij en onverdraagzaamheid in deze verlichte en verdraagzame eeuw, die zoo veel dulden kan. Zij bezitten geene Pieterskerken, met het geld der aflaten van Leo X gebouwd. Zij staren op geene hemelsche Madonna's, voorgesteld door een penceel, zoo vaak in de kleuren eener onreine aardsche verbeelding gedoopt. Hunne zinnen worden niet gestreeld door eene toonkunst die het lijden van Christus, met hartbetooverende toonen ineensmelt; en de poëzy van La Martine blijft voor hen niettegenstaande hare verdiensten, alleen de uitdrukking van een onbestemd godsdienstig gevoel, dat de naar Christus zoekende ziele niet voldoen kan.

In het midden van dit alles blijft hun ééne zaak over, en die is hun genoeg; zij is het geloove: een bewijs van de zaken die men niet ziet. Waar dit levendig is gemaakt, daar bestaat de gemeenschap met God in Christus, die geene praalgebouwen, geene wegslepende poëzy, veel min eenen Stedehouder Gods op aarde noodig heeft, daar Hij die alleen de Trooster is, in hunne harten getuigt dat zij kinderen Gods zijn.

Wij zien hier derhalve het onderscheid tusschen die eenheid, die reeds in deze wereld uiterlijk bestaat en bloeit, en die welke geopenbaard wordt uit den hemel en in Christus bewaard wordt. Ziet daar het onderscheid tusschen dat groote Babel, dat met pracht gebouwd is, en de dochter Zions die overgebleven is als *een hutjen in den komkommerhof.* Ziet daar van den eenen kant die gemeente die verzadigd is, die pracht en schoonheid bezit, die de openbaringen der toekomst reeds in den val van het heidensche Rome volbragt ziet, en aan geen ding gebrek heeft! Van den anderen kant, eene gemeente, schijnbaar verdeeld op aarde, erkennende zondig en ellendig te zijn in zich zelve, maar die echter zonder vlek of rimpel is in Hem die haar Hoofd is, en die haar lief gehad heeft van voor de grondlegging der wereld. Zij is arm, maar rijk door den onuitsprekelijken rijkdom van Christus. Haar Hoofd is Hij die uit de hemelen verwacht wordt, en tot wien zij, wanneer de kracht des geloofs levendig is, mag roepen: Kom haastelijk!

Het uur van den strijd is nabij, de teekenen der tijden zijn gewigtig. Vroegere scheidsmuren zijn door onvoorzigtige handen omvergeworpen. Het vermogen tot eene vermenigvuldigde mededeeling van denkbeelden is boven alle mate vergroot geworden. Ieder mensch wordt veel meer dan voorheen in aanraking met alle verleidingen gebragt, en zelfs diegene die in de waarheid gevestigd bleef, is niet altijd in staat om het gif te erkennen, dat hem toegediend wordt. Wij hebben onze landgenooten mogen waarschuwen tegen die uitbarstingen der goddeloosheid die in boeken en tooneelstukken tot hen overkomen; wij waarschuwen hen ook tegen die fijnere verleiding van geschriften, waarin onder het kleed eener onpartijdige navorsching of van een bedaard onderzoek der geschiedenis, het werk Gods in de hervorming en in de leiding zijner kerk gelasterd wordt. Het tegengif bestaat. Moge hetzelve gebruikt worden.

Wij wenschen niet minder te waarschuwen tegen alle die gelegenheden, alwaar Godsdienst met zingenot vereenigd wordt, en alwaar de weg tot den voortgang van het Catholicismus wordt voorbereid. Mistrouwt uwe Muziekfeesten, en alle feest, waar eene vreugd genoten wordt, die niet in Christus geheiligd is.

Geloovigen in Christus! onze eenheid zij in Hem. Mogt hij die liefde in onze harten uitstorten, die, wij erkennen het, niet in ons ligt, maar die Hij alleen geven kan, opdat de wereld erkenne: ziet hoe lief zij elkander hebben! Zoo de Heere ons deel is, wat zal ons ontbreken? Zijn kruis wordt thans verkondigd in ons midden. Mogt het ons gegeven worden daarop te zien, niet alleen in de uren der afzondering, maar

ook in de beflommeringen dezes levens, maar ook als wij ons in de woelingen der wereld, in het midden van de drogredenen der partijen, in het gevoel onzer diepe zwakheid bevinden. Zijne genade is genoeg, en die de wijsheid vindt, vindt het leven. Mogten de woelingen dezer tijden ons tot Hem uitdrijven, om bij het verlangen naar waarheid in de kerk, waarheid in het binnenfte te doen zoeken, en, in de kracht des geloofs jagen na den prijs onzer roepinge. Mogten velen opgewekt worden uit den flaap des doods, en het leven vinden voor hunne zielen!

DE PROFEET JONA.

(Vervolg en flot van bladz. 135).

Nadat zich Jona weder op het vaste land, waarfchijnlijk in Fenicië of Palestina, bevond, werd hem ook weder de last gegeven om naar Ninevé te gaan. Deze ftad was (volgens Cap. III. v. 3) drie dagreizen van omgang; een bericht, volkomen in overeenftemming met andere getuigenisfen der oudheid daaromtrent (1); gelijk ook het getal der inwoners, hetwelk naar verhouding van dat der onnoozele kinderen, ongeveer twee millioenen moet hebben bedragen, niet verfchilt van hare uit de gefchiedenis bekende bevolking.

De prediking van Jona, die eene dagreize door Ninevé ging, bracht op de inwoners een' diepen indruk voort. Zij geloofden aan God. Offchoon deze indruk geen blijvende, maar een voorbijgaande bekeering werkte, gelijk vooral uit den Profeet Nahum blijkt, zoo moet hij toch eene allergewichtigfte verandering ten goede onder het volk gewrocht hebben; immers onze Heere ftelt die tot befchaming van Israël te zijnen tijde voor, als geboren uit geloof aan den goddelijken zendeling. Men moet hierbij niet uit het oog verliezen, hoe in Asfyrië dit verfchijnfel door het hooge aanzien, waarin bij dat overoude volk de kunst van waarzeggen, waarin het uitmuntte, ftond (2), werd voorbereid. Men voege hierbij het opmerkingwekkende van een vreemdeling, bij wien men geen belangzuchtige bedoelingen kon aannemen, en die, in ftede van het volk te vleien, gelijk de heidenfche waarzeggers deden, op de klaarfte en krachtigfte wijze den nabijzijnden ondergang verkondigde. Evenzeer kan de betrekking tot het Israëlitifche rijk waarvan wij vroeger fpraken, ook reeds hier het gerucht van het vroeger optreden des Hebreeuwfchen Zienders verfpreid hebben.

Men neemt een' algemeenen rouw aan; men vast; men kleedt zich in treurgewaad. De koning zelf neemt daaraan deel, doet een hairen kleed aan, zet zich neder in de asfche, en geeft een edict uit, waarin hij zijn volk beveelt dit zijn voorbeeld te volgen. Men moet zich hierbij den onderfcheiden aard der oosterfche volken herinneren. Bij de Grieken en Romeinen was zulk algemeen vasten zeldzaam, en nooit tot hunne nationale zeden behoorende. In het oosten daarentegen was niets gewoner dan zulke plechtigheid, waarvan zelfs Herodotus meer dan eens gewaagt. Zoo had men dan ook in het oosten algemeene treurfeesten, die meerendeels eene natuurlijke of ook zedelijke beduidenis hadden, zoo als bij voorbeeld in het lijkfeest van Adonis, waarvan ook de afgodifche feestvieringen der Joden foms blijken droegen (Ezech. XVIII. v. 14). De feesthandeling droeg veel gelijkenis met die bij de begrafenis van voorname en aanzienlijke perfonen. Zelfs was, volgens het bericht van Macrobius (een Romeinsch fchrijver) deze feestplechtigheid bijzonder eigen en algemeen verbreid in Asfyrië; en, hetgeen vooral opmerking verdient, hiertoe behoort noch geheel eigenaardig dat men ook de dieren in den algemeenen rouw deed deelen. Even zoo toch verhaalt Herodotus, dat de Perzen, na den flag van Platea, als hun Veldoverfte Mafistius gefneuveld was, zelfs de paarden en andere dieren in het Perzifche leger het hair van den huid affchoeren.

De Niniviten die zich op deze wijze tot God wendden, vonden verhooring. Even als, bij voorbeeld, Elias den Thisbiter van God werd geopenbaard, dat, wijl Achab zich voor den Heer verootmoedigde, het gedreigde kwaad nog niet over hem, maar eerst later komen zoude, zoo werd ook aan Jona Gods befluit geopenbaard om de Niniviten nog te verfchoonen. Doch dit goddelijk befluit is den Profeet onbegrijpelijk. Daarover moest zelf de geloovigfte Israëliet, zonder het helderfte inzicht in den heilsweg van God, tot welks bereiding in de toekomst Israël was beftemd, met verbazing vervuld worden. Zijne verkeerde begrippen van de verhouding der goddelijke gerechtigheid en genade, droegen hiertoe het hunne bij. Zijne eigenliefde was in haar gevoeligfte gedeelte aangetast; zijne godfpraak (de godfpraak van den eenigen waarachtigen God) bleef onvervuld, en dat voor de oogen aller heidenen! Dit ongeloof wordt befchamend ontdekt door de goddelijke vrage: *Is uw toorn billijk ontftoken?* Hoe kon een genadebewijs van God hem tot ergernis ftrekken, bijna even als den ongeloovige, die de aangebodene barmhartigheid Gods, omdat zij een genadebewijs is, hoovaardig terugftoot? Doch Jona volhardt in zijnen eigenzinnigen toorn. Hij verlaat de ftad, en bouwt zich eene hutte daarbuiten. Hier behoeft hij een nieuw en allertreffendst bewijs, om hem tot erkentenis van zijn ongelijk te brengen. God vergunt hem eenen blik in zijn genade- en ontfermingsvolle hart te flaan. Men erkent hier de ftemme van Hem, die zich ontfermde over de fcharen, omdat zij waren als fchapen die geenen herder hebben (Marc. VI. v. 34). De eindeloos barmhartige God (zegt Stolberg) boog zich met naamlooze goedertierenheid neder tot den Profeet, die eigenzinnig en onftuimig, maar oprecht was; die wel ontijdig voor de eere Gods ijverde, maar toch ijver had; die wel morde, maar toch morrend zijn hart voor den Heere uitftortte. Hoe treffend worden deze trekken van het karakter des Profeten, zijn gedrag je-

(1) Volgens het allezins geloofwaardig getuigenis van Strabo, was Ninevé eene veel grootere ftad dan Babylon, en deze verhaalt Herodotus 480 ftadien (ongeveer 12 geographifche mijlen) van omtrek te zijn geweest.

(2) Verg. Cicero *de Divin.* Lib. I. c. 1.

gens God, zoowel als vroeger jegens zijne ſcheepsgenooten voorgeſteld! Gramſtorig bij afzondering van de menſchen, maar oprecht en rondborſtig, en zelfs bij zijn murmureren tegen God, Hem met geheel zijn gemoed aanhangende, Hem, dien hij zelfs in het ingewand des visſches loofde en prees!"

Voor de wezenlijkheid dezer geſchiedenis laten zich nog twee bewijzen uit de ongewijde oudheid, behalven het alles afdoend gezag onzes Heeren bij de Evangelisten, bijbrengen. Het eerſte is dat van den Joodſchen historieſchrijver Jozefus, die het verhaal blijkbaar als eene historiſche gebeurtenis beſchouwt, en als zoodanig in zijn werk *de Joodſche Oudheidkunde* heeft ingelijfd, ofſchoon met eenige bijvoegſelen, die hij zelf erkent in onderſcheiding van dat verhaal uit de overlevering te hebben overgenomen (1). Het tweede is de vermelding die men van deze Geſchiedenis in de heidenſche oudheid vindt. Herodotus vermeldt de redding van Arion op eenen Dolfijn; als eene Lesbiſche overlevering; en wanneer men op de verwantſchap en het verkeer van het volk van Lesbos met de Feniciërs let, is het niet onwaarſchijnlijk dat dit verhaal van oosterſchen oorſprong zij. De fabel van Hercules en Heſione, alsmede die van Perſeus en Andromeda, doen evenzeer aan Jonas geſchiedenis denken; vooral zoo als de eerstgemelde door den Griekſchen Dichter Lycophron, die gewoon is vele oosterſche toeſpelingen in zijn duister gedicht te vlechten, wordt voorgeſteld. Deze toch doet Hercules in den muil van het monſter ſpringen en in deszelfs binnenſte drie dagen en drie nachten verwijlen. Waarom zouden wij de wonder-verhalen der Schrift niet aannemen, die zooveel wonderlijks in die der overige volkeren ophelderen; waarom den Mond der waarheid geen geloof ſchenken, aan wien nog zoovele monden met veelſoortige en veelſprakige berichten nevens zijne eigene waarachtigheid, getuigenis geven? Want ook hier is het waarachtig, dat het dwaze en zwakke Gods wijzer en ſterker is dan de menſchen, dat God alleen waarachtig is en alle menſchen leugenachtig zijn, en dat der menſchen verkeerdheid den grooten lof van God ſlechts nog grooter kan maken (2).

Al wat te voren geſchreven is, dat is tot onze leering

(1) *Antiq. Jud.* Lib. IX. cap. 10. Hiermede komt overeen de vermelding van deze geſchiedenis in het derde Boek der Macchabeën (cap. IV. v. 8.), alwaar, in een gebed van den Priester Eleazar de redding van Jona uit den buik van het zeegedrocht, met die van de drie jongelingen uit den gloeienden oven, en de verlosſing van Daniël uit den leeuwenkuil wordt gelijkgeſteld.

(2) Afkeuring zeker verdient de wijze waarop de Hoogl. Van der Palm het inſlokken van Jona door eenen visch zoekt verdacht te maken. »Het is zonderling (zegt hij in zijne Aant. op Cap. II. v. 2.) dat in dit lied van geen visch, noch van het inzwelgen, noch van het uitſpuwen van denzelven gewaagd wordt, maar dat de geheele voorſtelling zoodanig is ingerigt, als of Jona door de zee ingezwolgen, en door de zee weder aan ſtrand geworpen was." Indien de visch wel in Jonas gebed, maar niet in het verhaal vermeld was, zou men zeker gereed zijn om die vermelding aan den dichterlijken pſalmtoon des gebeds als eene poëtiſche verſiering toe te ſchrijven. Thans wordt de algemeene vermelding van de diepte der zee in het ſmeekgebed, welke de profeet kennelijk aan de uitdrukkingen van verſcheiden pſalmen (b. v. Pſ. CXX, XLII, L, CXVI, en III.) ontleent, tegen de historiſche waarheid van het geſchiedverhaal ingeroepen, als ware dit laatſte niet meer dan eene fraaie dichting!

te voren geſchreven, en de dingen die geſchied zijn onder de oude bedeeling, zijn geſchied ons tot voorbeelden, opdat wij door lijdzaamheid en geloove de beloftenis zouden verkrijgen. Zoo is ook de geſchiedenis van Jona wel terecht eene profetiſche geſchiedenis, ja, eene Profetie te noemen, ons ten goede, *over welke de einden der eeuwe gekomen zijn.* Zij is dit, eensdeels in den perſoon van Jona, die den dood en de opſtanding des Heeren verbeeldt; anderdeels in de prediking van boete en bekeering onder de heidenen, waarvan hier een eenig voorbeeld in de oude bedeeling wordt voorgeſteld.

Allereerst verdienen onze opmerking de ſtorm en het onweder die over Jonas ſcheepsgenooten kwamen, en welke door allen aan de gramſchap der vertoornde Godheid werden toegekend. In een vroeger opſtel *Over de ontzondigingen der Oudheid* werd door ons aangetoond, hoe alle volken even zoowel als deze ſchepelingen erkenden, dat wegens hunne overtredingen en ongerechtigheden de toorn der Godheid op hen rustte; en hoe wezenlijk de grond dezer overtuiging was. God ſprak tot deze menſchen in de taal die zij verſtaan konden: in de taal der natuur; en deze taal mogen wij dus van hare beduidenis niet berooven. Het vreesſelijke onweder, dat over het ſchip waarin zich Jona bevond, opkwam, beteekent den toorn Gods, die alleen door de vrijwillige overgave van den Profeet, den gezondene des Heeren, kon geſtild worden: »Aangezien dat de toorn Gods tegen de zonde alzoo groot is, dat Hij die, eer Hij ze ongeſtraft liet blijven, aan zijnen lieven Zone Jezus Christus met den bitteren en ſmadelijken dood des kruiſes geſtraft heeft (1)". Treffend is de wijsheid Gods, door wier beſtelling hier, even als in de offerande van Abraham, voorgebeeld werd dat de *Zoon des menſchen* ſtond geofferd te worden, zonder dat evenwel daardoor het verbod des Heeren om op heidenſche wijze menſchen te offeren, in het minst overtreden werd.

Ten tweede is hier opmerkingwaardig het verſlonden worden van den man Gods door den visch. De Heere leert ons, dat hierdoor zijn verblijf *in den buik des grafs* wordt aangeduid. Het is bekend, dat men niet moet drukken op de drie *nachten*, maar alleen op het *drietal* der etmalen van verberging *in den buik des grafs* (Jon. II. v. 2).

Ten derde, de verrijzenis uit den ſchoot des grafs ten derden dage, en de daarmede verbondene prediking onder de Heidenen. Zoo als dit teeken voor Jona het zegel zijner vernieuwde zending was, zoo leert ons de Schrift ook de verrijzenis des Heeren als de verzegeling zijner zending beſchouwen. *Breekt dezen tempel af*, antwoordt de Heer op de vordering van het bewijs zijner waardigheid, *en in drie dagen zal ik dien weder opbouwen.* Even als Jona, predikt de Heere vóór zijne nederdaling in het graf alleen aan Israël; maar na zijne opſtanding door zijne boden alom onder de heidenen (2).

En dus komen wij tot de andere profetiſche beduidenis dezer geſchiedenis. Het is éénig in de oude bedee-

(1) *Form. des Avondmaals*, *Zelfsbeproeving; Eerſte ſtuk.*

(2) 2 Kon. XIV. v. 26. Matth. XV. v. 24.

ling, dat terwijl Israël den weg des heils verwerpt, een Godsman tot de heidenen gezonden wordt. Zoo is deze gefchiedenis een voorbeeld van dat verhevener tijdperk, waarin *allen volkeren bekeering en vergeving der zonden zoude gepredikt worden* (Luc. XXIV. v. 47), waarin Israël in zijne fnoode ondankbaarheid de boodfchap des heils van zich zoude ftooten, en deze daarop tot alle heidenen (hier door de Niniviten voorbeeldig voorgefteld) zoude worden gebracht. De verhevenfte roeping des Profeets werd aldus verwezenlijkt in Jona, eene roeping welke de Heer in hare ganfche verhevenheid befchrijft wanneer Hij zegt tot Jeremia (Cap. I. v. 10): *Ziet ik ftelle u te dezen dage over de volken en over de koningrijken, om uit te rukken en af te breken, om te verderven en te verftoren; ook om te bouwen en te planten.* Hetgeen de overige Profeten door hunne voorfpelling aan de andere volkeren verkondigden, hunne ftraf en hun ondergang, maar ook een dag des heils die voor hen ftond aan te breken, — dat bevestigt Jona metderdaad, terwijl hij in hun midden als boetprediker optreedt, en hun reeds een verfchiet van dien zegen opent, die hen in de eeuwen der vervulling verbeidde. Op deze algemeene beteekenis des boeks ziet ook de aanwijzing van den Verlosfer, wanneer Hij het voorbeeld der Niniviten den ongeloovigen Joden voorhoudt, die door de eerstgenoemden zullen befchaamd worden in den dag des oordeels (zie Luc. XI. v. 30, 32. Matth. XI. v. 41). Hierdoor toonde de Heer het ongenoegzame der afftamming uit het vleefchelijk Israël, wanneer men geen boetvaardig gemoed heeft, en hoe zijn rijk niet beftemd was om zich tot één volk te bepalen, maar alle diegenen omvangen zou, die door bekeering hun vorigen weg verlaten, en tot den Heere de toevlucht nemen zouden. *Die den naam des Heeren zal aanroepen, die zal zalig worden.* Dat hierbij het voorbeeld der Niniviten gekozen wordt, toont dat dit Rijk des Heeren ook tot verre heidenen zou worden uitgebreid; en dus ftaat de bekeering der Niniviten juist met datgeen in verband, wat gefchiedde ten tijde der eerfte prediking van het Evangelie, de roeping der heidenen, terwijl Israël, het vleefchelijk Israël, in zijne zonden volhardde.

En zoo gaat dan deze profetifche beteekenis nog verder voort tot op de Eeuw der toekomst! Dan eerst zullen alle volken, ook de verfte en blindfte, tot den Heere bekeerd worden. Dan eerst, *zullen de volkeren tot den* op de wolken des hemels verwachten *Heiland toevloeien;* dan zullen *vele heidenen heengaan, en zeggen: komt en laat ons opgaan ten berge des Heeren en ten huize des Gods Jacobs: opdat Hij ons leere van zijne wegen, en wij in zijne paden wandelen* (1). Want tot zijnen dienstknecht, tot zijnen CHRISTUS heeft de Heere gefproken: *'t Is te geringe dat gij mij een knecht zoudt zijn om op te richten de ftammen Jacobs, en om weder te brengen de bewaarden in Israël: ik hebbe u ook gegeven tot een licht der heidenen, om mijn heil te zijn tot aan het einde der aarde* (2).

(1) Mich. IV. v. 1, 2. (2) Jez. XLIX. v. 6.

PETRUS DATHENUS.

Nevens Franciscus Junius, wiens levensbefchrijving vroeger in dit Deel door ons werd medegedeeld, was de vermaarde Petrus Dathenus een der voornaamfte verkondigers en verbreiders der hervormde leere in de Nederlanden. Gelijk gene den verftandigen ijver der Franfche hervormden allertreffendst uitdrukt in geheel zijne levensgefchiedenis, zoo vertoont deze de meer woelige drift der Vlamingen; en beide vertegenwoordigen op merkwaardige wijze eene tweederlei richting, die destijds (en wellicht niet alleen *destijds!*) in de hervormde gemeenten hier te lande waargenomen wordt; beide echter, gelijk men zonder twijfel mag aannemen, met een oprecht gemoed, met levendige overtuiging der waarheid, en niet zonder uitgebreiden zegen. Beider dienstwerk en ijver ftemmen op eene aanmerkelijke wijze zamen met hun voorname ftandplaats, van Junius te Antwerpen, van Dathenus te Gend; en moet men aannemen, dat de prediking van beiden op den geest en de lotgevallen dier fteden niet zonder krachtdadigen invloed is geweest, men mag tevens niet uit het oog verliezen, dat de toeftand en lotgevallen derzelve op hun gemoed eene meer of min beflisfende werking moesten uitoefenen. De woelige en voortvarende geest van Dathenus, hoe ook in later, in onverfchillige dagen, miskend, neme dan naast den onverfchrokken moed van Junius zijne plaats in; en herinneren wij ons bij zijnen voornaam, dat de Heer ook den driftigen ijver van den Apostel, zijn naamgenoot, wel met ernst beftrafte, maar tevens ontfermend verdroeg!

Petrus Dathenus (mogelijk in het Nederduitsch *Pieter van Bergen* (1)) was afkomftig van Yperen in Vlaanderen, en werd reeds in zijne jongelingfchap Carmelitermonnik te Poperingen in datzelfde gewest. Nog in het klooster zich bevindende, werd hij bekend met de leere der hervorming, die toen reeds hier en daar onder de Vlamingen machtig begon door te dringen, en welke hem, zoowel wegens zijne kennis van de Franfche en Hoogduitfche taal, als door zijne erkende geleerdheid, eerder en meer dan anderen moest ter kennis komen. De omhelzing dezer leer noodzaakte hem zijn Vaderland, waar hij zeker door zijne welfpekendheid en vaardigheid in het prediken zich grooten invloed onder de Roomfchen had kunnen verwerven, te verlaten, en zich te begeven naar den Paltsgraaf, wiens gebied destijds het algemeene toevluchtsoord der hervormden was (2). Hij werd in het jaar 1555 tot Predikant der Nederduitfche gereformeerde gemeente te Frankfort aan den Mein beroepen, waar hij door zijne bedrevenheid in het Latijn en Grieksch groot aanzien verwierf, en van waar hij

(1) Men vindt van hem aangeteekend, dat hij wegens zijne bedrevenheid in het Grieksch *Pierre d'Athène* geheeten werd, en later te Elbing de geneeskunde beoefenende, zijn eerften naam weder aannam en *Petrus Montanus* werd genoemd.

(2) Men ziet hieruit, hoe onbetamelijk het is als Hooft hem *den verloopen monnik Pieter Datheen uit Poperingen* noemt; gevolgd door Van Kampen, *Vaderl. Karakterk.* Dl. I. bl. 393.

niet week, dan nadat de Lutherſche leer er de bovenhand behaalde, en hij zich dus op verlof van den Paltsgraaf in het klooster te Frankendaal ter nederzette. De ophelderende gezichteinder en het eerſte dagen der vrijheid in Nederland ten jare 1566 brachten hem in zijn Vaderland terug, alwaar hij, eerst in Holland en Zeeland, offchoon ſlechts in het doortrekken, ſtraks in Vlaanderen en op zijne vorige woonplaats te Poperingen, met ongeloofelijken toevloed (eenmaal voor vijftienduizend menſchen) het Evangelie verkondigde. Nog in hetzelfde jaar vestigde hij zich te Gend, alwaar hij het nieuwe kerkgeſticht der gereformeerden met eene leerrede hielp inwijden. Doch het uit één vallen van het verbond der Edelen en de krenking der vrijheid verwijderden hem weder van daar, en brachten hem op nieuw te Frankendaal, daarna te Heidelberg. Intusſchen was hij Voorzitter van de Synode der Nederlandſche kerken te Wezel in 1568, en woonde in 1577 dat van Frankfort bij; gelijk hij ook later, in het Vaderland teruggekeerd, wederom Voorzitter was der Dordrechtſche provinciale kerkvergadering in 1578. Hij werd te Heidelberg in een zwaren twist gewikkeld met den Hoogleeraar Erastus, dien hij achtte in het ſtuk der kerkelijke tucht veel te toegevend, en dus naar het *Indifferentisme* hellende te zijn; van waar men ſedert dat gevoelen met den naam van Erastianisme beſtempelde. In deze ſtad verbleef hij tot zijnen terugkeer in het Vaderland in 1578, alwaar hij wederom eerst bij den doortocht hier en daar in de Noordelijke gewesten met grooten toeloop predikte, en voorts wedergekeerd in zijn vaderlijk gewest, aldaar op nieuw te Gend als Leeraar ontvangen werd.

De buitenſporigheden waarin Dathenus te Gend meermalen vervallen is, willen wij geenszins vergoelijken, maar trachten te verklaren. »DATHEEN (zegt een kundig en ſcherpzinnig Schrijver) wilde geenerlei toegevendheid voor de Roomsch Catholieke kerk; want in zijn oog was hare beeldendienst niet anders dan eene vervloekte afgoderij, en haar voorſtaan van het ijdele goede werk eene verloochening van den eenigen Zaligmaker. Hetgeen waarvan de Aza's, Hiskia's en andere godsvruchtige koningen in Juda's rijk zich gekweten hadden, de Baäls en Baalsdienst verbannende, dat, meende hij, voegde evenzeer voor de christelijke Overheid. Hoewel het niet geheel prijzende, dat het protestantſche volk, eigener gezag, kerken en beelden verwoest had, zoo beſchouwde hij dit echter niet als een zoo boos misdrijf: wat toch was het meer, dan eene zeer matige en ſobere wraakoefening aan hen, die wel meer dan hout en ſteen, die menſchen, de edel bezielde beelden Gods, bij tien duizenden hadden neêrgeworpen? Zuivering van de ontluisterde godsdienst is, roept hij, ſtrijd voor de eer des Allerhoogſten; in dezen strijd is, zonder weifelend omzien, voor uit te ſtreven: en ſtaat er uit denzelven wereldſche ſchade, verlies van vrienden en bondgenooten, of wat het zijn mag te vreezen, daartegen voorzie Gods raad, geene menſchelijke ſtaatkunde (1)".

(1) Broes, *Willem de Eerſte in betrekking tot de ſcheuring der XVII vereenigde Nederlandſche Gewesten in de XVIde Eeuw.* bl. 76, 77.

Het naauw verband dat van den aanvang af beſtond tusſchen de prediking der hervorming en de vrijwording dezer landen, vereenigde ook de behandeling der ſtaatkundige vragen met de prediking des Woords; en gelijk Dathenus in zijne toeſpraken tot het volk altoos eene grondige reformatie met verwerping van alle ſporen des pausdoms voorſtond, zoo dreef hij in de zaken van ſtaat de algeheele onafhankelijkheid des vaderlands van andere mogendheden, inzonderheid van Frankrijk. Hierdoor geraakte hij in hevigen ſtrijd met de ontwerpen des Prinſen van Oranje, die zoolang mogelijk het verdragen der beide gevoelens voorſtond, en doorgaans de ſtaatkunde van het Franſche Hof tegenover Spanje volgde. De afkeuring van 's Prinſen ontwerpen ontaardde welhaast in brandenden haat tegen zijnen perſoon, en men hoorde Dathenus openbaar prediken, *dat het artikel van den geloofsvrede om de Roomſche Religie toe te laten goddeloos was, en dat de Prins van Oranje die zoo zeer op hetzelve aandrong, de Religie achtede en zoo licht veranderde als een omhangſel van een kleed: en dat hij noch om God noch om Religie gaf, maar van ſtaat en nut zijnen afgod maakte.* Van daar dat de ijverende Leeraar 's Prinſen tegenpartij werd, die van zijne zijde hem door bevel en invloed ſcherpelijk vervolgde, en dat hij zich aanſloot aan den aanhang van Imbize, die even als later Leicester, een grooten eerbied voor de waarheid huichelde, en zeker, offchoon uit heerschzucht en eigenbelang, een meer van vreemde mogendheden onafhankelijk gedrag ſcheen te houden. Want het is zeker dat hij van zijnen aanſlag om Gend en Dendermonde den Prins van Parma in handen te ſtellen aan Dathenus niets heeft medegedeeld. Met waarheid kon deze dus aan een zijner vrienden te Utrecht ſchrijven: *Ik danke God dat ik niet alleen eene goede conſcientie hebbe, maar dat er niemand in de ganſche Nederlanden is, die mij mijner leere of mijns levenshalve in 't geringſte weet te ſtraffen, gelijk het getuigenis 't welk mij de gemeente van Gend heeft medegedeeld met zich brengt. Alleen ben ik in ongenade des Heeren Prinſe van Oranje gekomen, daar ik geene oorzaak van weet dan deze, dat ik met geheelen herte Gods eere zocht te vorderen, en het rijke des Antichrists, 'twelk door Gods wonderbare werking was uitgeroeid, nooit heb kunnen noch willen helpen of wederom oprichten. Daar beneven, dat ik van harte gezocht hebbe, dat het Vaderland mocht verlost worden niet alleen van de Spaanſche, maar ook van de Franſche en alle andere Tyrannen.* Maar bedroevend was het, dat ook de pogingen van de Synode der Vlaamſche kerken, gehouden te Brugge in 1579 vruchteloos waren, alwaar men beſloot om uit naam dier Synode »eenen liefelijken en ſmeekenden brief aan Dathenus te ſchrijven, om hem te bidden om Christus wille, en ernſtig te vermanen dat hij zich een weinig wilde laten gezeggen, en bewilligen om met Zijne Excellentie te komen tot een loffelijk en gewenscht accoord en vredemaking; op dat zulke zonderlinge zwarigheid, daar toch niet anders dan allerlei bezwaren uit rijzen konden, geſtild, en Dathenus (die bij 's Prinsen komst uit Gend

gevlucht was) wederom in zijne dienst herfteld wierde, en hij dezelve voorts met vreugde mocht blijven bedienen." Vooral teekent het eene onbegrijpelijke verblinding in Dathenus, en die zich niet dan uit den haat tegen Frankrijk waarmede hij bezield was, laat verklaren, dat hem nog de oogen niet opengingen toen Imbize een verdrag met Parma beraamde; en fchuldig is het, dat hij federt, uit Gent in Holland gevlucht, nog na 's Prinfen dood in het openbaar tegen den handel met Frankrijk en *voor* dien met Parma bleef prediken. Niet alleen zijne gevangenzetting te Vianen, en daarna op het kasteel te Utrecht was hiervan het gevolg, maar ook later zijne ballingfchap uit het vaderland en algeheele verwijdering van het Leeraarfchap, waarin hij tot zijnen dood toe niet herfteld werd.

Men heeft Dathenus niet onjuist bij den Priester Abjathar vergeleken, die eerst, met David gevlucht, hem in zijne ballingfchap gevolgd was, maar later om zijnen misdadigen handel in den opftand van Adonia door den koning Salomo werd verwijderd van het priesterdom des Heeren, en teruggewezen naar zijne akkeren te Anathot, offchoon hij in het leven werd gefpaard omdat hij de arke des Heeren gedragen had, en in alles was verdrukt geweest in hetgeen waarin de koning David verdrukt was (1). Doch wanneer men nog dieper in het gemoed en de gevoelens van dezen merkwaardigen man indringt, vindt men den fleutel tot vele van zijne bedrijven in een zekeren wederdooperfchen zuurdeesfem, die hem van zeer vroeg, ja van den aanvang af fchijnt eigen te zijn geweest. Van daar de groote gematigdheid en zachtmoedigheid, die hij aan den dag leide in de openbare redetwistingen die hij nog te Frankendaal tegen de wederdoopers voerde, en welke voor het overige weinig met zijn bekenden inborst in overeenftemming zijn; van daar zijne demagogifche woelingen in Vlaanderen, van daar de gemeenzame omgang, dien hij, buiten het Vaderland geweken, met zekeren aanhanger van David Jorisfen, een bekenden wederdooper, voerde. Het is van dit laatfte tijdperk zijns levens dat wij nog ten flotte met een enkel woord moeten fpreken.

Dathenus was voornemens geweest zich naar Dantzig te begeven, om aldaar in fchuts van den koning van Polen, die voor zeer verdraagzaam bekend ftond, het overige zijner dagen door te brengen; doch in deze ftad, waar zich verfcheiden Antwerpfche kooplieden bevonden, was ook een nadeelig bericht van de Gendfche gebeurtenisfen verfpreid, zoodat zich de Magistraat, die buitendien reeds den Nederlandfchen gereformeerden eene gemeenfchap met de fecte der wederdooperen toefchreef, en hun derhalve geheel niet gunftig was, ten fterkfte tegen zijn verblijf nemen in hare ftad verzette. Deze tegenftand fchijnt Dathenus kleinmoedig te hebben gemaakt, zoodat hij zijn naam en ambt verloochende, en zich onder dien van *Petrus Montanus* te Elbing aan de Oostzee in Polen nederzette, en aldaar de geneeskunst beoefende. Men verhaalde van hem in dezen tijd, dat hij van godsdienst was veranderd, waartoe zeker de gemeenzame omgang met den ftraks genoemden wederdooper maar al te veel aanleiding gaf. De Haagfche Synode van 1586 dit vernomen hebbende, en bekommerd wegens de ergernis van een zoo diepen val, zond drie predikanten (Alting, Pezelius van Bremen, en Gerobulus) tot Datheen, met den last om onderzoek te doen naar zijn waren toeftand en hem christelijk bij te ftaan. Dathenus ontkende zijn geloof te hebben verloochend of verlaten, maar erkende op de vrage omtrent zijnen omgang met den volgeling van Jorisfen, dat hij ja, wel had geftruikeld, maar dat God hem voor een algeheelen afval bewaard had. Ook gaf hij zijnen wensch te kennen van nogmaals het evangelie te verkondigen om dus openlijk zijne belijdenis geftand te doen. Doch — zijn tijd hiertoe was voorbij! — ten kennelijken voorbeelde, hoe men door eenen ijver zonder verftand, en het verlaten van den weg Gods om zich eenen eigenwilligen weg te kiezen, voor Kerk en Vaderland nutteloos, ja fchadelijk wordt; zijne eigene ziele in gevaar ftelt, en zoo niet de Heer zijne uitverkorenen voor geheelen afval bewaarde, de kroon der overwinning zou derven!

Gedenkwaardig is vooral van Dathenus, zijn arbeid omtrent de fymbolifche en liturgifche fchriften onzer kerk. Den *Catechismus van Heidelberg* vertaalde hij gedurende zijn verblijf in den Palts, en bracht dien bij zijne overkomst in deze ftreken alhier in gebruik. Desgelijks de *liturgifche kerkfchriften:* de formulieren, in gebruik bij het doen van gemeene gebeden, bij het bedienen der facramenten, bij de inzegening van kerkelijke perfonen, en die van het huwelijk, bij de uitoefening van kerkelijken tucht en de vertroosting der kranken; welk een en ander hij deed voorafgaan van eene Voorrede: *aan alle gemeenten en Dienaren Jefu Christi, die onder de tyranny des Antichrists zaten en klaagden*; voorts was hij een der voornaamfte overzieners van de *Belijdenis des geloofs der Gereformeerde kerken in Nederland;* en eindelijk werd van hem ingevoerd zijne *Pfalmberijming*, die hij (volgens het bericht van Marnix) zelf erkende in groote haast gemaakt, en niet uit het oorfpronkelijke, maar uit de berijming van Marot en Beza overgebracht te hebben; eene pfalmberijming, die zeker deswege reeds zeer ver bij die van den Heer van St. Aldegonde achterftond, met welke zij ook in al het overige niet te vergelijken is; doch die evenwel, door onkennis van het vlaamfche taaleigen en den verstrant, aldaar in gebruik, aanmerkelijk is miskend geworden. Maar hoe verouderd deze berijming ook moge zijn, niet verouderd is de waarheid van Calvyns gezegde, wiens voorrede Dathenus voor zijne Pfalmen plaatste; een gezegde, dat, bij alle betamelijke achting voor echt-christelijke kerkliederen, nimmer mag vergeten worden: *dat wij geene betere gezangen kunnen vinden dan de Pfalmen, welke door den Heiligen Geest zijn gemaakt; want als wij deze zingen, zijn wij verzekerd dat ons God de woorden in den mond legt.*

(1) 1 Kon. II. v. 26, 27. Te Water, *Historie der herv. kerke te Gend*, bl. 218—221.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.